

УДК 373(091)

**ГУМАНИСТИЧНА ПАРАДИГМА СУЧАСНОГО ВИХОВАННЯ
В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДЕТЕРМІНАЦІЇ**

Попельнюх О.І.

*Харківський державний технічний університет
будівництва та архітектури*

У статті аналізуються проблеми гуманізації сучасної системи освіти, шляхи та засоби формування нового педагога. Виділяються закономірності розвитку особистості, дидактичні та психологічні детермінанти виховання на гуманістичних засадах.

Ключові слова: гуманістична парадигма, особистість, педагогічна майстерність, вікова психологія, ціннісні орієнтири.

**ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА СОВРЕМЕННОГО
ВОСПИТАНИЯ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
ДЕТЕРМИНАЦИИ**

Попельнюх А.И.

В статье анализируются проблемы гуманизации современной системы образования, пути и средства формирования нового педагога. Выделяются закономерности развития личности, дидактические и психологические детерминанты воспитания на гуманистических принципах.

Ключевые слова: гуманистическая парадигма, личность, педагогическое мастерство, возрастная психология, ценностные ориентиры.

**HUMANISTIC PARADIGM OF MODERN EDUCATION IN
PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL DETERMINATION**

Popelniukh O.I.

Humanization of modern educational system, ways and means of a new teacher shaping are analyzed in the article. Mechanisms of personality development, didactic and psychological determinants of humanism-based principles of education are distinguished.

Key words: humanistic paradigm, personality, pedagogical skill, age-specific psychology, value guidelines.

Глобалізаційні процеси, що відбуваються у світі, об'єктивно зумовлюють тенденції їх поширення й у сферу освіти. Перехід від індустріального виробництва до науково-інформаційних технологій вимагає нових пріоритетів, нових підходів і нових рішень щодо розвитку як педагогічної науки, так і освітянської діяльності. Від цього, за переконанням В.Г. Кременя, (і таке твердження маємо розглядати як невідпорне) буде залежати рівень розвитку особистості, суспільства, держави взагалі [1, с. 1]. Тому особливим предметом розгляду суспільства має стати проблема виховання духовності й моральності у дітей та молоді, у вирішенні якої надзвичайне місце належить психолого-педагогічній науці, процесу виховання, системі освіти. І завданням вітчизняних учених, як зазначає О.В. Сухомлинська, є збереження й плекання духовно-ціннісних засад розвитку особистості, розробка моральних і духовних орієнтирів сучасного виховання. Духовно-ціннісний вимір освіти й виховання має спиратися на особистість як головну цінність навчально-виховного процесу [2, с. 1-2].

Провідні вітчизняні й зарубіжні вчені (В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, А.М. Бойко, В.В. Давидов, В.Г. Кремень, В.А. Крутецький, Л.С. Нечепоренко, О.Б. Орлов, О.Я. Савченко, О.В. Сухомлинська та ін.) досліджують різні аспекти психолого-педагогічних закономірностей гуманізації навчання й виховання дітей та молоді в сучасних умовах. Гуманістичне навчання – це довга реформа освіти, котру не можна забезпечити окремими новаціями, як то нові курси й програми чи сучасні технічні засоби навчання. Гуманізація освіти ґрунтується перш за все на перебудові *особистісних установок* учителя, що реалізуються в процесі його міжособистісної взаємодії з учнями. Сучасні дослідники відзначають, що гуманізація – це основа нового педагогічного мислення, яке, в свою чергу, передбачає переосмислення самого процесу освіти. У такому процесі важливі духовні й загальнолюдські пріоритети, спрямованість на особистість як найвищу цінність, розвиток у кожному яскравої, самобутньої індивідуальності. І досвід показує, що

це можливо лише при зверненні до творчого потенціалу особистості, її волевиявленню і всебічному розвитку здібностей.

Гуманізація освіти нерозривно пов'язана з особистісно орієнтованим вихованням, яке виступає як конкретна технологія гуманістичної педагогіки. Воно ґрунтується на принципах самоцінності особистості, поваги до неї, природовідповідності виховання, дитина являється вищою цінністю і ставиться в центр виховного процесу. І завдання педагога, за переконанням І.П. Підласого, – пристосуватися до розвитку особистості, сповідуючи принцип її цілісного сприйняття [3, с. 304]. Учений також окремо виділяє правила для педагога-гуманіста, а саме: виключати методи покарання; принципово, проте доброзичливо й з терпінням засуджувати погані вчинки вихованця; підтримувати емоційне благополуччя дитини; формувати позитивну самооцінку; поступово збільшувати вимоги та закріплювати досягнуті результати; щиро радіти успіхам дітей; надавати можливість для їх самоствердження тощо [3, с. 315-319].

Окреме й вагомe місце в гуманізації вітчизняної школи посідає підготовка педагога, особливо його вміння й бажання здійснювати виховання на гуманістичних принципах. Науково-методичний супровід професійно-педагогічної підготовки вчителя, як відзначає А.М. Бойко, має будуватися на основі домінування індивідуально-гуманістичної парадигми виховання, єдності особистісного й соціально-професійного факторів, творчого переосмислення власного досвіду, активного пошуку таких вітчизняних і зарубіжних педагогічних систем, які б могли стимулювати особистісно-орієнтовану взаємодію, індивідуальний всебічний саморозвиток студента й учня, забезпечили б неперервне творче взаємозростання вчителя й школяра, організацію педагогічно доцільної суб'єкт-суб'єктної взаємодії на рівні співробітництва й співтворчості, формування інтелектуального потенціалу і професійної компетентності особистості як найвищої цінності нації [4, с. 29].

Про виховання нового педагога, здатного активно проводити в навчальний процес людиноцентровані, суб'єкт-суб'єктні відносини пише Л.С. Нечепоренко [5]. Учений відносить їх до визначальних, ціннісних критеріїв педагогічної майстерності, відзначаючи важливість *особистісних установок* учителя для формування ідеї „переможного”

навчання, можливості досягнення успіху навчально-виховними, педагогічними шляхами [5, с. 169].

На значенні формування нових ціннісних установок як для педагога, так і для учня наголошують не лише вчені-психологи (І.Д. Бех, В.В. Давидов, В.А. Крутецький, О.Б. Орлов, М.М. Філоненко, В.Я. Яблонко та ін.). Про це пишуть і фахівці з езотерики і східних духовних практик. Приміром, відомий в цій царині В.В. Жикаренцев висловлює й доказово обґрунтовує переконання, що нові думки створюють нову реальність [6, с. 4].

Творчі здобутки кафедри педагогіки Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, яку очолює проф. Л.С. Нечепоренко, дозволили створити нову модель педагогічного процесу, спрямованого на формування майбутнього вчителя-майстра для його успішної роботи з організації й реалізації навчально-виховної діяльності учнів. Її головна й визначальна риса – це поглиблення й розширення сутності основ педагогічної майстерності, провідними з яких є: – визнання вирішальних можливостей особистості вчителя і створення умов для їх розвитку й реалізації, увага до внутрішнього світу педагога; – відбір і розкриття змісту і методів по опануванню людинознавчої інформації з метою її осмислення й практичного застосування; – створення умов для всебічного й гармонійного розвитку індивідуальності кожного студента як неповторного й унікального явища, від якого залежить щастя майбутніх поколінь, а його успіх і щасливе життя знаходиться в його власних руках [7, с. 57].

Як уже зазначалось, проблемами гуманізації начально-виховного процесу переймаються не тільки фахівці з педагогіки, а й учені-психологи, оскільки неможливо (і недоцільно) виокремити ці два складники реформування та розвитку вітчизняної системи освіти. Одним з чільних питань психолого-педагогічних досліджень є поняття особистості, як найвищої цінності в самому широкому розумінні. Провідний напрям у цьому аспекті – розвиток теорії і практичного застосування індивідуального підходу в вихованні [8, с.].

Суттєвий внесок в розробку теорії особистості, а надто особистісно зорієнтованого виховання зроблений протягом останніх років. На сучасному етапі виховуючі відносини розглядаються вченими як ви-

значальна педагогічна категорія, першооснова й головна умова повноцінного розвитку особистості. На відміну від виховних відносин, що стихійно виникають між особистістю, яка формується, і всіма людьми і процесами, що її оточують, виховуючі відносини свідомо формуються під керівництвом учителя (вихователя) і спрямовані на досягнення мети виховання. Дослідники розглядають виховуючі відносини як спеціально організовану суб'єкт-суб'єктну, морально-естетичну, педагогічно доцільну взаємодію всіх суб'єктів педагогічного процесу, яка спрямована на досягнення мети виховання і зумовлена соціальною й психологічно всією системою прийнятих у суспільстві національних і загальнолюдських цінностей.

Такі відносини характеризуються як гуманні, оскільки гуманізація взаємодії вчителя й учня – це побудова такої педагогічної технології, яка б забезпечила свідомий вибір учнем духовних цінностей і формування на цій основі особистісно- і громадянсько-ціннісних орієнтирів. Особистісно зорієнтована технологія виховного впливу спрямована не лише на вихованця, а й на вихователя, тому вихователь змушений щоразу по-новому будувати свої стосунки з учнем, і особистісний момент, відзначає І.Д. Бех, утворює центр особистісно розвивальних технологій [9, с. 13]. Взаємодія в такій педагогічній технології передбачає вибір і використання активних демократичних методів і форм, які б стимулювали самодіяльність і творчість учителя й учнів, регулювання процесу взаємодії засобами пізнання і самопізнання, організації та самоорганізації, контролю й самоконтролю. Гуманізм розглядається сучасними дослідниками як складова нового педагогічного мислення, яке характеризується зміною поглядів на учня й педагогічний процес взагалі. У педагогічному процесі учень виступає як суб'єкт взаємодії, на формування творчої індивідуальності якого вона спрямована.

Найважливішою стороною виховання дослідники вважають передачу індивідуальності від вихователя до вихованців, тому особистість педагога розглядається як дієвий фактор формування особистості школяра. Індивідуально-психологічні характеристики вихователя зумовлюють ціннісно-сміслові утворення вихованця. Стиль спілкування вихователя має забезпечувати позитивні емоційні переживання дітей, тому важливо, щоб спосіб спілкування створював у них певний до-

свід емоційних переживань. Умовою розвитку позитивного емоційного стану вихованців є прояв учителем доброзичливості, здатності до співпереживання і співчуття. У процесі такої педагогічної взаємодії народжується довіра, взаєморозуміння, взаємоповага, що сприяє найбільш повному саморозкриттю здібностей і можливостей учнів, педагогічній компетентності вчителів. І завдання вихователя, який організовує особистісно-розвивальне спілкування, як переконує І.Д. Бех, полягає щонайперше в тім, щоб своїми діями на вихованців максимально активізувати їх внутрішні ресурси. Це дозволить дітям самим на високому моральному рівні успішно справлятися з різноманітними життєвими проблемами [9, с. 15].

Особистісно орієнтоване виховання ґрунтується на глибокому знанні і грамотному використанні психологічних закономірностей функціонування і розвитку особистості. Вихователь має володіти науковими знаннями про її природу і закономірності розвитку, адже наукове розуміння функціонування і розвитку особистості диктує необхідні виховні дії. Додамо, що затверджений новий Державний стандарт початкової загальної освіти, який упроваджується з 1 вересня 2012 р., розроблений саме на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів і передбачає діяльнісну лінію у змісті кожної освітньої галузі, всебічний розвиток особистості дитини, врахування пізнавальних можливостей і потреб учнів [10].

Отже, зазначене вище дозволяє зробити наступні висновки. Сучасне навчання й виховання має очевидно виражену гуманістичну спрямованість. Гуманістична парадигма сучасної системи освіти є об'єктом дослідження провідних вітчизняних і зарубіжних учених, які розробляють засади суб'єкт-суб'єктних відносин як в педагогічній, так і в психологічній детермінації. Результати наукових досліджень зазначеної проблеми активно впроваджуються в освітню практику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кремень В.Г. Розвиток освіти України в контексті загальноцивілізаційних змін [Електронний ресурс] / Кремень В.Г. – Режим доступу: <http://www.apsu.org.ua/index2.html>.

2. Сухомлинська О.В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді в координатах педагогічної науки і практики [Електронний ресурс] / Ольга Сухомлинська. – Режим доступу: <http://www.apsu.org.ua/index2.html>.
3. Подласый И.П. Педагогика начальной школы: учеб. для студ. пед. училищ и колледжей / И.П. Подласый. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – 399 с.
4. Бойко А.М. Науково-методичний супровід професійно-педагогічної підготовки вчителя / Алла Бойко // Рід. шк. – 2009. – № 12. – С. 28-33.
5. Нечепоренко Л.С. Педагогічна майстерність. Монографія. – Х. : Вид. центр ХНУ, 2009. – 276 с.
6. Жикаренцев В.В. Путь к свободе: добро и зло. Игра в дуальность / Владимир Жикаренцев. – СПб. : ООО „Золотой век”, ООО „Диамант”, 1999. – 224 с.
7. Нечепоренко Л.С. Педагогічна освіта в Харківському національному університеті ім. В.Н. Каразіна (до 160-річчя кафедри педагогіки). Монографія / Нечепоренко Лідія Сергіївна, Куліш Сергій Миколайович. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2010. – 212 с.
8. Крутецкий В.А. Психология : Учеб. для уч-ся пед. училищ / В.А. Крутецкий. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Просвещение, 1986. – 336 с.
9. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: шляхи реалізації / Іван Бех // Рід. шк. – 1999. – № 12. С. 13-16.
10. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/.